

ÖMER b. ABDÜLAZİZ

Hak ve adalet tutkunu,
uygulamalarıyla İkinci Ömer diye
anılan Ömer bin Abdülaziz'in
hayatı ve yönetim anlayışı

Çeviri: Mustafa Şimşek

İmadüddin Halil

ÖMER BİN ABDÜLAZİZ

İmadüddin Halil

Çeviri: Mustafa Solmaz

Birinci Bölüm
DÖNÜŞÜM YOLUNDAKİ ÜÇ ADIM

BİRİNCİ ADIM: ÖMER'İN NEFSİ EĞİLİMİ

“Benim bıkmayıp usanmayan ve her seferinde daha üstün makamı isteyen doymak bilmez bir nefsim vardır. Ve artık bugün öyle bir makama erişti ki bunun ardında başka bir makam yok. Bir insanın dünya hayatında yükselebileceği en son konuma gelmiş bulunmakta. Ama nefsim bu sefer de büyük bir aşk ve şevkle cenneti özlemekte, o makama ermek için adeta can atmaktadır!”

Ömer b. Abdülazîz

Kendi iç dünyalarına doğru manevi yolculuğa çıkarak, derin bir bilinç eşliğinde, eşya ve manaların üzerindeki örtülerin parçalandığı anları yakalamak isteyen birçok insan; Ömer b. Abdülazîz döneminde yaşananlara dair çok derin bağlamlar ve insanı hayran bırakacak güzellikleri keşfetmek için onun devrine yolculuk etmeyi arzular. Bu yolculuğa çıkan birçok seyyah, Ömer zamanındaki eşsiz günlerin nasıl gerçekleştiğini kavrayabilmek için çetrefilli bir yokuş olan hayat yolculuklarında bazen göklere doğru yükselir bazen de yerin dibine doğru düşer. Böylece değerli ve kıymetli olan şeyler gözlerinin önüne serilir. Bunları gören insan da yolculuğa çıkmadan önceki zamanlarında; eğriliğin zirvesine ulaştığını, geçmiş hayatının çirkinliğini, günlerini boşa geçirdiğini, yaşamında gereksiz olarak geçen milyonlarca ânı iliklerine kadar hisseder. Bu büyük yolculuğun dar geçidinden geçerek; önceki zamanlarda nasıl da sorumsuz, aynı hataları tekrarlayan, kabukla, dış görünüşle uğraşarak hakikatten mahrum kalan ve zatındaki kapalı kapıları açamayarak nefsinin sınırlarını aşamayan bir zavallı olduğunu fark eder.

Herkesin iç yolculuğu farklı farklıdır. Kimisi kendini keşfetmek, zati mutluluğunu elde etmek için dışarıdan içeriye doğru bir seyir halindedir. Bu yol onu sevdiği ve istediği şeylere bağlar. Kimisi de –ki burada felaketler ve harika şeyler aynı anda ortaya çıkar- içeriden içeriye doğru seyir halindedir. Bu yolculuk son derece zor dönemeçlerle doludur. Çünkü söz konusu seyir hali dış dünyadaki yerin üzerinde adım atılarak gerçekleşmez. Bu, vicdan denilen alanda, ruh ve sinir hücreleri üzerinde yapılan içsel bir yolculuktur.

Büyük insan; bu aşamaların zirvesine ulaşır, başı hep daha yukarıdadır, sinir hücreleri ve kasları daima çalışmaya hazır haldedir, hem dış hem de iç âleminde meydana gelebilecek tüm bozgunculuklardan

Ömer b. Abdülazîz

ve ifsat edici her türlü davranıştan uzak durur. Bu yüce insan; kendisini geriye döndürerek yolundan alıkoyacak tüm çağrılara yiğitçe karşı gelir, sorumsuz, aynı hataları tekrarlayan, kabukla uğraşarak özü göremeyen, kendi hakikatinden habersiz biri olarak yaşadığı o aşağılık seviyeye tekrar düşmek istemez.

Yüce Allah, sağgörü sahipleri için hazırlanmış olan bu yolculukta onlara; gökten yağarcasına bol ve ebedi bir bilinç, kesin ve keskin bir irade, sıkıntılı seçim anlarında net bir tavır sergileme kararlılığı verir. Bu güzel insanlara; elinde kan dökmeye, öldürmeye dair her türlü güç ve tahrik edici sebep bulunduğu anlarında dahi merhamet ve nezaket deryalarına dalmışçasına hareket edebilme yeteneği bahşeder.

Çok az insan için hazırlanan bu yolculukta; insan, büyük bir şevkle izlediği halkının kaderiyle kendi kaderi arasındaki bağlantıyı fark eder. Sonra da bu aşkla, ümmeti için var gücüyle koşturur. Adeta yanmış çöl tepelerine sağanak sağanak yağın yağmur gibi, ölmüş ruhları diriltir, her yanı yeşilliklerle donatır, ağaçlarla dolu bahçeler inşa eder, kökleri yerin en derinlerinde bulunan, dalları ise gökleri sarıp sarmalayan koca ağaçlar yetiştirir.

Yüce Allah'ın gözetiminde ve korumasında olan bu yolculukta; nesillerin ve milletlerin tarihleri yazılır, devletler kurulur, devasa medeniyetler inşa edilir, ümmetin vicdanındaki eski acılar, ıstıraplar giderilir, toplulukların üzerindeki derin yaralar tedavi edilir, ruhlarındaki birçok azap sona erdirilir. Böyle bir yolculukta, adalet üzere hareket edilir, herkes birbirini sever. Kalpler ve vicdanlar birbirine muhabbetle bağlanır. Kılıçlar, bıçaklar elden düşer, kin ve nefret adına olan her şey kalplerden sökülüp atılır, herkes bu insanları ender bulunan bir topluluk olarak gözlerinde yüceltir ve kendileri için en güzel örnek kabul eder. Bu topluluk, gözlerini zirveye diker ve orayı ele geçirmek için iyi, güzel, doğru işlerde yarışarcasına koşturur.

Tüm aşamaların zirvesi olan ve insanın ancak güç yetirebileceği bu çetin yolun sonunda; sadece iki sene beş ay gibi kısa bir sürede Müslümanlar için yeni bir tarih yazılır. Bunu gerçekleştirecek insan, Allah'ın ve Peygamber'in rızası olmayacak tüm tarihi akım ve yöne-

limlerin cazibesine karşı yüce bir dağ gibi yerinde durur ve sarsılmaz. Bu akımlar ne kadar çok ve güçlü olursa olsun hepsini aşmayı bilir. Böylece tüm bu tarihi zorluklar, yetkin bir yüzleşmeyle karşı karşıya gelmiş olur. Nitekim Hz. Peygamber ve yetkin halifeleri döneminde bu yüzleşmelerle bolca karşılaşmış ve aşılmıştır.

Zannediyorum bu zor ve yüce yolculuğu yapan kişinin kim olduğunu anladınız. İşte o: Ömer b. Abdülaziz'dir. Belki de şöyle soruyorsunuzdur: "Neden Ömer?"

İslam'ın kendilerine gönderildiği birçok insan arasında açlık, hüznün ve keder yoluyla nefsi eğrilikten kurtularak zirvelere ulaşmak için aşk ve muhabbetle çalışan nice büyük adam vardır. Bunlar İslam'ın, imanın ve takvanın hiçbir zaman kıyas kabul edilemeyecek makamlarına ulaşma yolculuğunda birçok başarı elde etmiş ender insanlardır.

Bu kullar, yolculuklarının üst seviyelerindeki ihsan makamına dahi ulaşmışlardır. Gökerin ve yerin kendisini taşımaktan çekindiği büyük mesuliyeti yani kulluk vazifesini kabul eden insanın bulunduğu bu yer, makamların zirvesidir. İhsan makamında kul, nice açlık, elem ve kederden sonra Rabbine kavuşur. Her şeyin hükümranlığı elinde bulunan yüce Allah'a kavuşmak için kendisini ilgilendirmeyen şeyleri kalbinden temizler. Evet, bu ender insanlar bu aşamalardan da başarıyla ve yüce bir bahadırlıkla geçebilmişlerdir.

İslam tarihinin şahit olduğu bu yiğitlerin yolculukları ya dışarıdan dışarıya, ya dışarıdan içeriye, ya da içeriden içeriyedir. Bu bahadırlar amel-inanç, nefis-vicdan âlemlerinde tek başına yaptıkları yolculuklarla İslam tarihindeki eşsiz yerlerinin hakkını vermişlerdir. Bu yüzden sorunuzda haklısınız.

Elbet bir gün bu yolculuklarını tamamlayan diğer güzide insanlar üzerinde de hakkıyla çalışmalar yapacak ve onların da hayat hikâyelerini tek tek ele alacağız. Ancak şimdi farklı bir insan üzerinde yoğunlaşmak istiyoruz.

Refah içerisinde yaşayan bu insan yeryüzünde kibirle yürürken elbiselerini yerlere sürüyor, geçtiği yollar boyunca süründüğü kokuları

Ömer b. Abdülazîz

etrafa yayıyor, dışındaki güzelliği göstere göstere, kendini beğenmiş tavırlarla yürüyordu. Bu insan bir yöneticinin evinde doğuyor, rahatına düşkün bir emir gibi büyüyordu. Kendisi her zaman elbiselerinde, dış görünüşünde nezaketi ve zarafeti ile biliniyor, herkes tarafından kıskanılmak istiyor, kendisine hayran gözlerin eşliğinde sadece bir süs için bin dinar harcamaktan çekinmiyordu. Ancak yine de bu süsleri, nazik bedeninin ve eşsiz elbiselerinin üzerine taksa onu güzel göstermek yerine haşin ve sert gösterir diye atıyordu. Bu kişi, yazdığı hikâyeyi tamamlamak, şiirinin dizelerini sıraya koymak için bazen namaza bile geç kalıyordu. Onun saçının ve sakalının rayihası karşısında amber gibi güzel kokular dahi çaresiz kalıyordu.

İnsanlar böyleleri hakkında şöyle diyorlardı: “Bu adam, insanlar arasında en güzel giyinen kişidir, en hoş kokuları sürünür, en mükemmel şekilde yürür.” Bu adamın giydiği entarilerin fiyatı yıllık kırk bin dinara ulaşıyordu. Kendisi şöyle anlatıyordu: “Eğer bir köy dolusu insan bana misafir olarak gelmek istese, hepsini karşılayabilir, tüm ihtiyaçlarını giderebilirim.” Bu adam kendisini, Emevilerin en çok refaha kavuşan ve en çok mülkü bulunan eşsiz bir ferdi olarak görüyor, en büyük saltanat sahiplerinden biri olduğunu iddia ediyordu. Bu saltanattan besleniyor ve nimet içinde yaşıyordu. O, insanlar arasında gözde bir şahsiyet olarak kabul ediliyor, lüks yaşamına özeniliyor, tüm zarif ve zengin tabaka tarafından taklit ediliyordu. Şöyle diyordu: “Vallahi, Allah’ın bana taksim ettiği şeyler konusunda elbisesiz kalmaktan korkardım. Çünkü insanların gördüğü hiçbir elbiseyi giyemedim. Eğer giydiğim elbise bir insan tarafından görülürse artık bana eski püskü bir elbise gibi görünürdü. Bu yüzden çıkarıp atardım!”

Bu insan hayatı boyunca büyük halifeler görüyor, bol ve geniş nimetlere eriyor, gençliği süslü püslü ve şımarık bir halde geçiyordu. Nimetlerle, süslerle, eğlencelerle, refahla, güzel kokularla, cariyelerle geçen rengârenk bir hayatın ardından son derece kıymetli ve yüce bir hayatın zirvesine adım atıyordu. Tarihte ancak çok az insanda görülebilecek kadar büyük bir kahramanlıkla zor bir sorumluluğun

altına giriyor ve onu hakkıyla taşıyordu. Eğlencelerle geçen uzun yıllarının yerine bu büyük vazifeyi üstleniyordu.

İşte bu insan hilafet görevini devraldıktan sonra ilk hutbesini veriyor ve önemi hiçbir zaman bitmeyecek olan devlet işlerini hal-letmek üzere makamına doğru mescitten çıkıyordu. Hizmetliler atlarla, bineklerle, büyük çadırlar ve süvarilerle onun kapısında şenlik varmışçasına bekliyorlar, rengârenk, coşkulu ve gürültülü bir gösteri sunuyorlardı. O ise tüm bu olanlardan hoşlanmıyor ve adeta kaçırıyordu. Sonra da tevazuuyla şöyle diyordu: “Bana katırımı getirin!”

Bu gösteriyi düzenleyen seyisler, hizmetliler ona yanaşiyor, bağış istiyor, hükümdarın atları için ihtiyaç duydukları yiyeceklerden bahsediyor ve yüzlerce gösterişli bineği aralarında seçim yapması için gözlerinin önüne getiriyorlardı. O ise şöyle sesleniyordu: “Bu hayvanları Şam pazarına götürün, kimseyi zorlamadan almak isteyenlere satın. Parasını da devlet hazinesine ekleyin. Bana şu kır renkli katırım yeter!”⁹

Mescitten çıkıyor, eve doğru yöneliyordu. Bir de bakıyordu ki yol daha önce hiç kullanılmamış kıymetli halılar ve örtülerle kaplı! Bu, Mervanoğullarının geleneklerinden biriydi. Ne zaman yeni bir halife tahta çıkacak olsa yoluna bunları sererlerdi. Hiç kimse basmadan önce ilk halife bassın diye bekler ve akılları sıra hükümdarlarını böyle şeylerle onurlandırdıklarını zannederlerdi.

Ömer bunu görünce ayağıyla hepsini itiyor ve son hasıra kadar toplattırıyordu. Sonra da azatlı kölesi Müzâhim’e seslenerek: “Bunların hepsini Müslümanların mallarına ekle!” diye emrediyordu.¹⁰

Yolda, kendisinden önceki halife Süleyman b. Abdülmelik’in yakınları ona yanaşıyor ve Süleyman’ın arkasında bıraktığı mallara işaret ederek Ömer’e: “Bu senin, şunlar da bizim.” diyorlardı. Ömer: “Neymiş bunlar?” deyince de şöyle cevap veriyorlardı: “Süleyman’ın giydiği hilafet elbisesi ve sürdüğü güzel kokular oğlunun hakkı, giymedikleri ve sürmedikleri ise senin hakkın.” Ömer bunun üzerine

9 Süyûtî, *Târihu'l-Hulefâ*, s.153.

10 İbn Abdülhakem, *Siretü Ömer b. Abdülazîz*, s. 39.

Ömer b. Abdülazîz

kesin bir tavırla: “Bunlar ne benim ne Süleyman’ın ne de sizin! Ey Müzâhim! Al bunların hepsini Müslümanların ortak malı olan devlet hazinesine (Beytü’l-Mâl) ekle!” diyordu.¹¹

Ömer, bu büyük hilafet sorumluluğunu üzerine aldığında iç dünyası tamamen değişmişti. Sanki geçmişini, hatıralarını her şeyi silip atmış, babasını, dedelerini, ailesini ve akrabalarını tanımaz olmuştu. Büyük dedesi olan, ikinci halife Ömer b. Hattâb’dan başkasına önem vermiyor ve onu kendisine tek örnek kabul ediyordu. Köle ve cariyelerini ailelerine, memleketlerine geri gönderiyor, zalimleri ve yiyip içip eğlenerek toplantı yapan şımarık haddini bilmezleri yanından kovuyordu. Kisra ve Kayser gibi kralların yaşam tarzlarını terk ediyor, bunun yerine daha sade bir hayat yaşayarak İslam’ın yasalarını ortaya koyuyordu. Karşısında ayağa kalkılmasını engelliyor, yönetime herkese selamet ve güven vermekle başlıyordu. İş olanların, kendi huzuruna dahi kimseden izin almadan girmesine izin veriyordu.¹²

Şimdi benimle beraber gelin de hep beraber Ömer b. Abdülazîz’in evine girelim. İçerideki hayatı yakından izleyelim. Eski hayatı ve hatıralarıyla yeni hayatı arasındaki ender bağlantıları keşfedelim. Gerçi eski hayatıyla kurduğumuz herhangi bir bağlantı dahi yeni hayatına göre gözlerimize çok çirkin görünecektir. Çünkü Ömer nefsinin derinliklerinde bulunan çok büyük ve devasa mesafeleri geçmiş, nefsin eğriliğinden yüce makamlara ulaşmıştır. Ve arkasında nice temenniler, nimetler, büyük bir refah seviyesi, yüce bir saltanat bırakmıştır. Şimdi o artık zirvede. Sanki Ömer, o eski adam değil.

Hakikaten eski haliyle yeni hali hiç birbirine benzemiyordu. Kendi tecrübeleri ona Allah’ın gözetimi ve koruması altında yeni bir şekil vermişti. Bu sayede o, insanın daima bağlı olduğu nefsi istek ve arzular bağını koparıp atabilmiş, kendisini geçmişindeki aşağılık vasıflara bağlayan ipleri kesebilmişti.

¹¹ İbn Abdülhakem, a.g.e. s. 39-40.

¹² Nedvî, *Ricâlü’l-Fikr ve’d-Da’ve Fi’l-İslâm*, s. 32-33.

Bu insan gençken bin dinarlık süslü elbiseleri bile beğenmezdi. Çünkü bu elbiselerin sertliği onun hassas cildini rahatsız ederdi. Peki ya şimdi nasıl bir insan olmuştu? Şu olaya bir bakın, anlarsınız:

Cuma günü insanlar camide toplanmış, halife onlara hutbe versin diye beklemekteydiler. Cami hınca hınç doluydu. Biraz geç kalanlar ise ancak cami kapısının girişinde ya da sokaklarda kendilerine zar zor yer bulabilmişlerdi. Ömer daha gelmemişti. O, yeni bir tarih yazacak kelimeleri sabırsızlıkla bekleyen binlerce gözün özlemle kendisini beklediği insandı. Kendisine böyle hürmet edilmesinden rahatsızlık duyuyordu ancak insanlar çorak çöllerde susuzluktan ölüncesine yağmur damllarını ve bulut parçalarını bekledikleri gibi onun hasretiyle yanıyorlardı. Sonunda Ömer geldi. Gömleği daha kurumamıştı. Kendisini bekleyenlerden özür diledi. Tek olan gömleğini yıkadığı ve kurummasını beklemek zorunda olduğu için geç kaldığını ifade etti! Bir de şu olaya bakın:

Bir gün Ömer'in kızları yedikleri yemekleri beğenmemeye başladılar. Çünkü sürekli mercimek çorbası içmekten ve soğan yemekten bıkmışlardı. Ömer derin ve ince hisli bir insandı, kızlarının bu halinin farkındaydı. Bu, mesuliyeti ağır, yeni hayatı tercih ettiği için kızlarını da zor ve çetin bir yaşama maruz bırakmıştı. Evet, bu gerçekten çekilmesi zor bir hayattı. Ancak Ömer, ağlayarak onlara şöyle diyordu: "Ey kızlarım! Sizin rengârenk süslerle donanmış rahat bir hayat yaşamanız, babanızın cehenneme sürüklenmesine sebep olur!"

Yeryüzünün en büyük yöneticilerinden biri olan Ömer'in iç dünyasındaki diğer cevaplara yakından ulaşabilmek için onunla beraber yolculuk yapmaya devam ediyoruz. Bu büyük hilafet makamından uzaklaşarak onun kendi iç yolculuğunu keşfediyor, zatının rağbet ettiği güzellikleri görüyoruz.

Şimdi de hac zamanında yaşanan bir olayı inceliyoruz. Müslümanlar her yandan, bineklerin sırtında, derin geçitlerden geçerek Kâbe'ye doğru yolculuğa çıkıyorlardı. Ömer ise ümmetin milyonlarca evladıyla beraber kendisini Arafat'ta yalın ayak ve ihramlı bir şekilde vakfe yaparken hayal ediyordu. Üstünlük kurmada sınırsız güce sahip

Ömer b. Abdülazîz

ve tek olan yüce Allah'ın huzurunda her şeyden soyutlanmış olarak yalnız başına duruyordu. Ümit ve korku ile hesap vermek üzere, yüce Allah'ın huzurunda, hac esnasındaki gibi bekleyeceği azametli günü düşünüyordu. Bu görüntüler Ömer'in sorumluluğu altında bulunan hilafet görevindeki anlarından bir anda düşünce dünyasında gerçekleşiyordu. Sonra Kâbe'nin etrafında Hz. Peygamber'in yaptığı gibi tavaf ettiğini hayal ediyor, çok geçmeden kendini Medine'deki Hz. Peygamber'in mescidinde görüyor, dedesi Ömer b. Hattâb'ın kabri başında gözyaşlarına boğuluyordu. Lakin Ömer'in hayalini kurduğu gezintinin bu süratli atı gerçek hayatın sert bir kayasına çarpıyordu. Evet, Ömer, hayalini kurduğu bu haccı gerçekleştirmeye yetecek malı nereden bulacaktı? Ve azatlı kölesine dönüp soruyordu:

“Ben hacca gitmek istiyorum. Malımız ne durumda?”

“Sadece on kûsur dinarımız var!”

“Bu kadar az parayla ne yapabilirim ki!”

Bu hüznü haliyle beklerken biraz vakit geçiyor ve azatlı kölesi şöyle diyerek geri dönüyordu:

“Ey müminlerin emiri, hac için hazırlan! Bana Mervanoğullarının mallarından on yedi bin dinar para geldi.”

Ömer bu teklifi hiç düşünmeden reddediyor, gönül rahatlığıyla ve basiretli bir hareketle parayı geri çeviriyordu. Sonra da şöyle diyordu:

“Bu parayı Müslüman halka ait olan devlet hazinesine ekle! Eğer bu para helal ise biz zaten ondan, geri kalan hayatımızın günlük giderleri için kâfi miktarda alıyoruz. Eğer haram ise daha önceden yeteri kadar başımıza bela olmuştu. Bundan sonra ondan ne fayda ne de zarar görmek istiyorum!”

Ömer nerede, hac yapmak nerede! Günlük nafakası iki dirhem geçmez iken hac yolculuğu için gereken malı nereden temin edebilecek?!¹³

Ömer bir gün zevcesi Fatma'nın taktığı pahalı taşlardan yapılmış harika bir gerdanlık görmüştü. Bu kadar güzeline daha önce hiç

13 İbn Abdülhakem, a.g.e. s. 62-63.

rastlamamıştı. Fatma'nın babası Abdülmelik bunu kendisine hediye etmişti. Ömer'in ulu takvasının gayreti, Müslümanların selameti için şaşırtıcı derecede etkili olan hırsı, şüpheli şeylerin zulüm olabilme ihtimaline karşı hissettiği korkusu onu hemen harekete geçirdi. Kesin bir karar vermesi için eşine şöyle dedi:

“Ya bu süs eşyasını Müslümanların malı olan devlet hazinesine kat ya da seni boşamam için bana izin ver! Ben bu hediye ile aynı evde kalmak istemiyorum!”

Eşi Fatma şöyle cevap vermişti:

“Hemen onu devlet hazinesine bağışlıyorum ve elbette seninle kalmayı tercih ediyorum.”

İşte bu, Ömer b. Abdülaziz gibi birinin eşinden beklenen bir cevaptı. O, emrettiği şeylerin anında yerine gelmesini istiyor ve bu hediye hemen Müslümanların malı olan devlet hazinesine ekleniyordu. Ömer vefat edince yerine Abdülmelik'in oğlu Yezid geçmiş ve kız kardeşi Fatma'ya şöyle demişti:

“İstersen babamızın hediyesi olan o eşyayı sana geri vereyim?”

Hâlbuki Fatma, halkın selameti için şahsi istek ve arzularından nasıl vazgeçileceğini kocası Ömer'den öğrenen iyi bir kadındı. Bu vefalı kadın şöyle diyerek kolyeyi reddediyordu:

“Vallahi hayır! Ömer hayattayken de o eşyaya karşı nefsimde en küçük bir istek yoktu, o öldükten sonra da olmayacak!”¹⁴

Ömer'le birlikte, evinde yolculuk etmeye ve özel hayatına dair bilgiler almaya devam ediyoruz. Ve burada Ömer'in nefsi dönüşümüne dair fazlasıyla işaretler görebiliyoruz. Hilafeti boyunca nasıl Allah korkusuyla yanıp tutuştuğunu, sorumluluğunun ve inancının iç dünyasında meydana getirdiği sarsıntıları hayretle ve hayranlıkla izliyoruz.

Bir keresinde de Fatma, Ömer'in kızıyla ona bir inci tanesi göndermiş ve şöyle demişti:

14 İbn Abdülhakem, a.g.e. s. 62, İbnü'l-Esir, el-Kâmil, c.5. s. 41-42

Ömer b. Abdülazîz

“Eğer uygun görürsen bana bu inci tanesine eş olacak bir inci tane-
si daha gönder, ben de ikisini kulaklarıma küpe olarak takabileyim.”

Bunun üzerine Ömer eşine iki kor parçası göndermiş ve şöyle
 demişti:

“Eğer güç yetirebilirsen bu iki kor parçasını kulağına tak! İşte bak,
 bunları birbirlerine eş olsunlar diye sana gönderiyorum!”¹⁵

Ömer eski hayatında bin dinara alınan eşsiz güzellikteki elbiseleri
 beğenmezken şimdi birkaç dirheme alınan bir gömleği gayet hoşnut
 olarak giyiyordu.¹⁶

Eskiden Ömer’in elbiselerinden güzel ve hoş kokular yayılır,
 geçtiği yollar onun misk-i amber kokusuyla güllük gülistanlık olur-
 du. Şimdi ise kendisini dünyaya meylettirir korkusuyla güzel bir
 kokuyu koklamaktan bile çekinir hale gelmişti. Eskiden yeryüzünde
 onun yoldaki kibirli yürüyüşünü değiştirmeye güç yetirebilecek
 hiç kimse yok iken, şimdi ise o günleri hatırlayarak şöyle diyordu:
 “Vallahi o günlerdeki kendime baktığımda bir deliden başka bir şey
 görmüyorum!”¹⁷

Gençliğinde Ömer’in önüne çeşit çeşit yemekler sunulurdu.
 Şimdi ise halka ait olan bir yemekhaneden sıcak su almaya bile çe-
 kiniyordu. Eskiden her tarafını parıltıların sardığı şımarık bir gençti.
 Şimdi ise şahsi bir meselesi söz konusu olduğunda, Müslümanlara
 ait olan devlet malını, onların ihtiyacı dışında harcamayı uygun
 görmediği için, yakıtı devlet hazinesine ait olan lambayı dahi hızlıca
 söndürüyordu.¹⁸

Peki ya senin ihtiyaçların ne olacak ey Ömer b. Hattâb’ın torunu?
 Senin kendine ait ihtiyaçların yok mu? Hem sen şu anda dünya-
 nın en büyük yöneticisi değil misin? Ey adaletiyle meşhur Ömer’in
 torunu! Senin de asil isteklerin yok mu? Sen daha önce insanların
 en üstünü gibi davranan ve Ümeyyeoğullarından gösterişli, zengin,

15 İbn Abdülhakem, a.g.e. s. 156.

16 Hasan İbrahim Hasan, *Târihu'l-İslâm*, c. 1. s. 330.

17 İbn Sa’d, *et-Tabakât*, c. 5. s. 275.

18 İbn Abdülhakem, a.g.e. s. 155-156.

zarif ve soylu olanlarının dahi taklit etme hırsıyla yanıp tutuştuğu, şatafatlı hayatıyla meşhur genç değil misin?

Ömer'in evini terk etmeden önce gelin şu olaya da bir göz atalım:

Bir gün Ömer'in erkek evladı vefat etmiş, görevlilerinden biri Ömer'in oğluna olan üzüntüsünü dile getiren bir mektup yazmıştı. Ömer kâtibine dönüp şöyle demişti: "Ona benim cevabımı yaz!" Kâtip, geniş ve açık yazabilmek için kalemını yontarak hazırlamakla meşgul iken Ömer'in ani ve kesin bir emriyle yüz yüze geliyordu. Ölümün ve ayrılığın hüznü, halkın malları konusundaki sorumluluğunu bir an bile Ömer'e unutturamıyor, ölümün hakikatinden gafil olmasına sebebiyet vermiyordu. Kâtibini o halde görünce devam ediyor: "Kalemi incelt, çünkü o kâğıt için gereklidir. Geniş geniş yazarak çabuk bitirme! Harfleri küçülterek yaz ki devlet malını israf etmiş olmayalım! Şimdi yaz: 'Rahmeti sonsuz yüce Allah'ın adıyla. Ölüm denilen bu hadise, nefislerimizi kendisi için hazırladığımız bir meseledir. Başımıza geldiğinde onu asla kötü karşılamayacağız. Selametle.' diyordu"¹⁹

Hilafete geldikten sonra Ömer'in yeni hayatına şahitlik eden büyük değişimlere dair yüzlerce örnek, olay ve ders izleyebiliriz. Ömer bu dönüşümü kendi derin vicdani hesaplaşmaları neticesinde elde ediyordu. Bu çabası sayesinde şahsıyla, eşiyle ve çocuklarıyla ilgili tüm zorlukları aşabiliyordu. Eğer Ömer nefsinin arzu ve isteklerine karşı gelmemiş, eşi ve çocuklarının dünyaya olan bağlılıklarını kontrol altına almamış olsaydı; tarihin şahit olduğu böylesine hakiki, köklü ve derin bir dönüşümü asla tecrübe edemezdi.

Ömer'in hayatında birbirini destekleyen, onaylayan ve güçlendiren yüzlerce şahit, olay ve örnek bulabiliriz. Bunlardan her biri diğeriyle tam bir uyum ve uzlaşma içindedir. Ömer'in hayatı adeta bir senfoni orkestrasında ustalıklı yakalanan ahenk gibidir. Bu, tarihte eşine çok az rastlanan bir bahadırın yaşam öyküsüdür.

¹⁹ Taberî, *Târihu'r-Rusûl ve'l-Mülûk*, c. 6. s. 571

Ömer b. Abdülazîz

Ömer, bir gün zevcesinin yanına girip sordu: “Ey Fatma! Üzüm almak için bir dirhemin var mı?” Hanımı, dehşetli bir hüzne bürünen yüzündeki çizgilerle şöyle cevap verdi: “Ey müminlerin emiri! Senin üzüm almak için bir dirhemin dahi yok mu?!” Ömer her zamanki tevazuuyla şöyle dedi: “Bu halim, yarın cehennemde vücudumun zincirlerle sarılıp sarmalanmasından, ateşte yanmış demirlerle dağlanmasından çok daha iyidir.”²⁰

Bir keresinde de Mervanoğullarından bir grup insan onu ziyarete gelmişlerdi. Ömer onları bekletiyordu, aşçıya da: “Senden yemek istediğim zaman ağırdan al, yemeği geciktir,” diye tembihlemişti. Zaman akıp gidiyor, gün geçiyordu. Mervanoğulları açlığa dayanıklı bir kavim değildi. Aşçı yanlarından geçtikçe Ömer ona: “Sana yazıklar olsun, yemeğimizi getirsene!” diye çıkışıyor ve sanki misafirlerini kolluyormuş gibi davranıyordu. Aşçı da başını sallıyor ancak yemeği hazırlamakta yavaş davranıyordu. Bunun üzerine Ömer misafirlerine dönerek: “Kavut²¹ ve hurma yemez misiniz?” diye sordu. Açlıkları artık dayanılmaz hale gelen Mervanoğulları normalde fakir yemeği olarak görüp yüz çevirecekleri kavut ve hurmayı dahi büyük bir iştahla arzular hale gelmişlerdi. Lezzetine doya doya ve tıka basa yediler. Karınları iyice doyunca aşçı yemeği getirdi ancak hiçbiri sofraya yanaşmıyor, ellerini dahi sürmüyorlardı. Bunu gören Ömer zafer kazanmışçasına tebessüm etti ve sordu: “Yemiyor musunuz?” Mervanoğulları şöyle cevap verdiler: “Yüce Allah’a yemin olsun ki, yiyecek yanımız kalmadı, tıka basa doyduk.” Ömer ne kadar teklif etse de onlar yemekten imtina ediyorlardı. Mideleri kavut ve hurma ile ağzına kadar doluyken nasıl yiyebilsinlerdi ki?! İşte tam bu sırada Ömer, onlar için hazırlamış olduğu bu oyunun sırrını açıkladı: “Ey Mervanoğulları, yazıklar olsun size! Kendinizi şu yemekten bıktığınızı dünyalık şeyler için mi cehenneme atıyorsunuz?” diyor ve ağlıyordu. Onunla birlikte misafirler de gözlerindeki yaşlara engel olamadılar.²²

²⁰ Süyûtî, a.g.e. s.155.

²¹ Un helvası. Kavruktan sonra öğütülmüş tahıl ununa şeker veya tatlı yemiş katılarak yapılan bir tür yiyecek.

²² İbnü'l-Cevzî, Siretü Ömer b. Abdülazîz, s. 119-120.

Demek ki aç bir insan günlük basit yiyeceklerle de karnını doyurabiliyor ve iyice acıkınca bunları çok büyük bir zevkle yiyebiliyordu. Öyleyse bu kadar taşkınlık, israf ve şımarıklığın anlamı neydi?! Durum bu iken refah peşinde koşarak binlerce aç ve yoksul insanın hakkına girmek, onlara zulmetmek olacak iş miydi?! İnsan tüm bunları görmezden gelip de ne uğruna kendini cehennemın kör kuyularına yuvarlıyordu?! Nitekim Ömer b. Abdülazîz'in dedesi Ömer b. Hattâb da dünyayı ayaklarının altına alan büyük bir hükümdar olmasına rağmen zeytinyağı ve kuru ekmekle karnını doyuruyor, lüks yemeklerden kaçınıyordu. Medine'de yaşanan kıtlık zamanında da şöyle diyordu: "Halkımın çektiği sıkıntıyı ben de çekmezsem, nasıl onların sıkıntılarını anlayabilir ve dertlerine derman olabilirim?!"

Ömer, balı ekmeğe katıp yapıp yemekten çok hoşlanıyordu. Bir gün ailesinden bu maksatla bal istedi ancak evde hiç kalmadığını öğrendi. Çok bir zaman geçmemiştir ki önüne bir miktar bal getirdiler. Çok sevinen Ömer biraz yedi, sonra şaşırarak ailesine sordu: "Nereden geldi bu?" Zevcesi: "Hizmetçiye iki dinar verdim ve posta katırıyla gönderdim, o da senin için satın aldı." deyince Ömer: "Allah rızası için onu bana getirin!" dedi ve bir kâse dolusu balı görünce hepsinin satılmasını ve parasının devlet hazinesine verilmesini emretti. Sonra da hanımına dönerek sitemli bir ses tonuyla: "Sen, Ömer'in arzusu için Müslümanların ortak malı olan devletin bir hayvanını yordun ha! Eğer midemdeki bal Müslümanların işine yarasaydı, şimdi istifra ederdim!"²³ dedi.

Bir gün kendisine Ürdün'den iki sepet yaş hurma geldiğini görünce, "Bu nereden geldi?" diye sordu. Ürdün emirinin gönderdiğini öğrenince de bu sefer ne üzerinde gönderildiğini sordu. Posta için kullanılan binekle gönderildiğini öğrendiğinde: "Yüce Allah bana, bu hayvanları kullanma konusunda diğer Müslümanlardan fazla bir ayrıcalıkta bulunmadı. Bu iki sepeti huzurumdan çıkartın ve satın. Kazanılan parayla da posta hayvanlarına yem alın." dedi.²⁴

23 A.g.e. s. 158-159.

24 İbn Abdülhakem, a.g.e. s. 54.

Ömer b. Abdülazîz

Günlerden bir gün halası mal istemek için Ömer'in huzuruna girdi ve onun öğününü ekmek, tuz ve zeytinyağıyla geçirdiğini gördü. Bunun üzerine aralarında şöyle bir diyalog geçti:

“Ey müminlerin emiri! Bir ihtiyacım için yanına geldim. Ancak ihtiyacımdan önce senin durumun hakkında konuşmak istiyorum.”

“Halimde ne var hala?”

“Bunlardan daha güzel şeyler yesen olmaz mı?”

“Evimde bu gördüklerinden başka yiyecek bir şey yok. Eğer ol-
saydı dediğin gibi yapardım.”²⁵

Yolculuklarından birinde Dımaşk yolu üzerindeki bir manastırdan geçiyordu. Kendisine bir tabak dolusu fıstık ikram edildi. Nereden geldiğini sorunca manastırda bulunan rahibin gönderdiğini söylediler. Böyle bir ikramı herkese yapıp yapmadığını sorunca da, “Hayır.” cevabını aldı. Bunun üzerine rahibe dönerek şöyle dedi: “Yiyeceğini geri al!”²⁶

Ömer bir gün bir misafiriyle evine girdi. Yemek zamanı gelince ortaya küçük bir sofranın içinde, üzeri bezle örtülmüş bir tabak yemek getirildi. Bunu gören misafir neye uğradığını şaşırıp ve dehşete kapıldı. Ömer ona: “Ye! Eski günlerimizi hatırlayıp da aldanma, o günler artık eskide kaldı!” deyince misafir: “Bir şey yok, önemli değil ey müminlerin emiri.” diye cevap verdi. Ömer ise göğsünde düğümlenen kelimeleri şöyle ifade etti: “Sen beni daha önceleri de görmüştün. Eğer bir köy halkı misafirim olsa hepsini doyasıya yedirebilecek güçte idim. Ancak şimdi işler değişti. Şu anki halimiz nerede Medine'deki günlerimiz nerede!” Ve sonra gözyaşlarına boğuldu.²⁷

Bir keresinde hanımı Fatma yanından geçerken şefkatle omzuna dokunup şöyle dedi: “Geceleri avcılık yaparak geçirdiğimiz zamanlarda, bugünlerden daha rahattık!” Zevcesi: “Vallahi bu çetin imtihanlarımızda ben senin kadar dayanamıyorum!” deyince de: “Ey Fatma!

25 A.g.e. s. 63-64.

26 A.g.e. s. 57.

27 İbnü'l-Cevzi, a.g.e. s. 151.

Ben cehennem ateşinden korkuyorum. Ey Fatma! Ben azametli bir günün dehşet verici azabından korkuyorum!” dedi.²⁸

Ömer’in hilafete geçer geçmez yaptığı ilk şey; sahip olduğu tüm mal varlığını satarak üzerinde var olan tüm kul haklarından kurtulmaktı. Bu düşünceyle; elindeki tüm çiftlikleri, çiftlik hayvanlarını, ticaret mallarını, atları, elbiseleri, kokuları, araç ve gereçleri sattı, toplamı yirmi üç bin dinara ulaşan diğer başka mallarını da Allah yolunda feda etti. Devlet hazinesinden kendisine sadece günlük olarak yetebilecek bir miktar olan iki dirhem maaş alıyor, piyasanın pahalılaşmasına veya ucuzlaşmasına göre bu oranı değiştirmiyordu.²⁹ Ve herkesten önce kendisinden başlaması gerektiğini ilan ediyordu. Sonra ailesine yöneliyor ve zulmederek zimmetlerine geçirmiş oldukları malları ellerinden alarak devlet hazinesine iade ediyordu. Sonra da halkına yönelerek kendisinin ve ailesinin yaptıklarının aynılarını hayatlarında uygulamalarını sağlıyordu.³⁰

Özel mülklerinin hepsinden feragat ettiğini vurgulamak için çiftliklerinin tapu senetlerini de yırtıyordu.³¹

Bir gün Bahreyn’deki mallarından otuz bin dinar geldiğini görünce, bir musibete uğramış gibi: “Allah’tan geldik, O’na aitiz ve yine O’na döneceğiz!”³² mealindeki ayeti okudu (istircâ), azatlı kölesi Müzâhim’i çağırıldı ve bu paranın Müslümanların ortak malı olan devlet hazinesine devredilmesini emretti.³³

Evlatlarından birine yazdığı mektubunda şöyle diyordu: “Aldığım haberlere göre kendine bin dinarlık mücevher taşı bir yüzük yaptırmışsın! Çabuk onu sat ve bin tane fakirin karnını doyur! Kendine de demirden bir yüzük yaptır!”³⁴

Yine evlatlarından biri, evli olduğu halde ikinci defa evlenmeyi ve alacağı hanımın mihrini devlet hazinesinden karşılamayı düşün-

28 İbn Abdülhakem, a.g.e. s. 49-50.

29 A.g.e. s. 146.

30 İbn Sa’d, a.g.e. c. 5. s. 251-252.

31 İbn Abdülhakem, a.g.e. s. 60-62.

32 Bakara, 2; 156.

33 İbnü’l-Cevzi, a.g.e. s. 165-166.

34 A.g.e. s. 275.

Ömer b. Abdülazîz

düğünü bildirmişti. Bunu öğrenen Ömer kendine hâkim olamadı, gazaplandı ve evladına: “Yüce Allah’ın ebediliğine yemin olsun! Yazdığın mektup bana ulaştı. Sen üst üste hanımlarla evlen diye Müslümanların ortak malı olan devlet hazinesinden sana yardım etmemi istiyorsun öyle mi?! Muhacir çocukları haramdan sakınmak için tek bir hanımla bile evlenecek imkânı bulamazken sen benden ikinci hanımının mihrini karşılamamı hangi akla hizmetle talep ediyorsun, doğrusu anlayabilmiş değilim!” dedi ve evladına yanında bulunan çömlek, tabak, tencere gibi eşyalarını satmasını, kazanacağı parayla da evleneceği hanımının mihrini karşılamasını teklif etti.³⁵

Bir baba ile evlat arasında geçen bu diyalog ne kadar da muhteşem değil mi? Ne kadar derin ve çetin bir mücadele!

Süleyman b. Abdülmelik’in defninden sonra insanlar Ömer’e biat etmek için toplanmışlardı. Kalabalıktan dolayı evlatlarından birinin gömleğindeki cebini yırtılınca Ömer ona şöyle dedi: “Evladım, git de gömleğinin yırtılan cebini diktir. Çünkü bu günden sonra o gömleğe daha çok ihtiyacın olacak!”³⁶

Ömer ölümüne, insanın yaşadığı en çetin âna kadar bu derin anlayışında bir saniye olsun gaflete düşmedi ve bir arpa tanesi kadar bile doğru yoldan sapmadı. Vefatı esnasında Mesleme b. Abdülmelik yanına gelerek ona şöyle dedi: “Ey müminlerin emiri! Sen çocuklarını dahi bunca mal ve mülkten mahrum bıraktın. Bana ve kavminden benim gibi olanlara vasiyet et de sen vefat ettikten sonra onların geçimlerini biz üstlenelim.” Bunları duyan Ömer etrafındakilere döndü, kendisini oturur hale getirmelerini istedi, oturduktan sonra da konuşmaya başladı. Bu cümleler, yüce Allah’ın indirdikleriyle hüküm vermek isteyen bir hükümdarın yapması gerekenleri açık ve net bir şekilde ifade ettiği görüşlerinden fıskırıyordu: “Sözlerini dinledim ey Mesleme! Bana çocuklarımı bu mal ve mülkten mahrum bıraktığımı söylüyorsun. Vallahi ben onların hakkı olan hiçbir şeyi onlardan mahrum etmedim. Başkalarının olan şeyleri de onlara

³⁵ İbn Abdülhakem, a.g.e. s. 125.

³⁶ A.g.e. s. 146.

verecek değilim! Vasiyet konusunda söylediklerine gelince benim onlara vasiyetim yüce Allah'ın şu ayetidir: 'Bu kutsal kitabı indiren yüce Allah'tır. O; iyi, güzel ve doğru işlerle uğraşan kullarını koruyup kollar.'³⁷ Ömer'in çocukları iki adamdan biri olmak zorundadır: Ya ayette geçtiği gibi güzel bir insan olacaklar ve yüce Allah onlara her daim yardımda bulunacak, bu sayede de benim onlara bırakacağım mala ihtiyaçları kalmayacaktır. Ya da kötü birer insan olacaklar ve ben Allah'a isyan eden kişilere mal bırakmayarak onlara ilk yardım eden kişi olma günahına girmemiş olacağım."

Biraz geçtikten sonra Ömer çocuklarının etrafında toplanmasını istedi. Hepsini yanına gelince yüzlerine baktı, onları gören gözleri doldu ve şöyle dedi: "Benim genç evlatlarım var! Onları hiçbir şeyleri olmayan bir aile olarak bırakıyorum!" Sonra dayanamayıp hüngür hüngür ağladı. Konuşmaya devam ediyor ve küçük evlatlarının zihinlerine kendi dünya görüşünün damgasını basıyordu: "Evlatlarım! Ben size birçok hayır bıraktım. Bütün Müslümanlar ve zimmiler hep sizin hakkınızda hayırlı ve güzel şeyler düşünecekler. Evlatlarım! Ben iki durum arasında tercih yapmak zorunda bırakıldım: Ya sizi zengin edecek ama cehenneme girecektim ya da sizi böyle fakir bırakacak ve cennete girecektim."³⁸ Sonra, evlatlarına vasiyet etmesi için yanında yüz bin dinar getiren Mesleme'ye döndü ve şöyle dedi: "Bu söylediklerimden daha hayırlısı var mı Mesleme?! Şimdi o paraları aldığın yere geri ver!"

Mesleme bu apaçık hakikat ve hayret verici seviyedeki tecrit karşısında tutuluyor, insanın özüne dair olan bu derin manaları fark ettiği için titriyordu. Çok geçmeden şöyle dedi: "Allah bizim hakkımızda da sana bolca mükâfat versin ey müminlerin emiri! Vallahi sen katı kalplerimizi yumuşattın ve bizlerin de kendin gibi iyi, güzel, doğru insanlar arasında anılmasını sağladın."³⁹

37 A'râf, 7: 196.

38 İbn Abdülhakem, a.g.e. s. 115-116.

39 A.g.e. s. 124.

Ömer b. Abdülazîz

Ömer'in ölüm anlarını okurken belki de kendi kendinize çocuklarına ne kadar miras bıraktığını soruyorsunuzdur? O zaman bilin ki Ömer evlatlarına yirmi kûsur dinardan başka bir miras bırakmadı. Bu para da o vefat ettikten sonra on ikisi erkek altısı kız olmak üzere evlatları arasında paylaştırıldı.⁴⁰

Bir kadın Ömer'in evine şikâyetini arz etmek için gelmişti. Bir de baktı ki Ömer'in hanımı Fatma yün eğiriyor! Sonra gözlerini evin içinde gezdirmeye ve dikkatlice bakmaya başladı ancak hiçbir şey göremiyordu. Kendine mukayyet olamayarak dehşet içinde feryadı bastı: "Şimdi ben evimi düzeltmek için bu harap olan evden mi yardım alacağım?!" Bunu duyan Fatma şöyle cevap verdi: "Bu ev, senin gibilerinin evlerini imar edip düzelttiği için bu halde!"⁴¹

İşte bu etkileyici tabloları görüp bu muhteşem sözleri duyunca; milletlerin ve toplumların tarihinde hakiki bir inkılabın/dönüşümün nasıl başarıyla gerçekleştirileceğini artık daha kesin olarak biliyoruz.

Ömer sadece bu kadarıyla yetinen bir insan değildi. O; hayret verici bir şekilde dünya denilen bu cisimden soyutlanıyor, maddi ve şekli suretleri aşılıyor, çok derin buutlara yelken açıyordu. Vicdanın en derûnuna, kalbinin çırpınışlarına, varlığındaki sinir hücrelerine kadar dokunabiliyordu.

Hele bizleri derinden sarsan bir cariyе hikâyesi var ki... Bu cariyе, Ömer'in hanımı Fatma'ya aitti. Fevkalade güzelliğiyle tüm cariyeler arasında ayrı bir yerde duruyordu. Ömer, hilafet makamına geçmeden önce ondan çok hoşlanıyordu. Defalarca kez eşi Fatma'dan bu cariyeyi istemiş ancak zevcesi kadınlığının verdiği gayretten/kıskançlıktan dolayı her seferinde teklifini reddetmişti. Daha sonra Ömer hilafete geçti ve bu makamın bütün sorumluluğuyla çepeçevre kuşatılmış oldu. Zevcesi artık Ömer'in hüznüne ve çilelerine şahit oluyor, gündен güne eridiğini fark ediyor ve bu yüzden de ona karşı aşırı bir şefkat duyuyordu. Milyonlarca insanı yönetmek, onların dertlerini, kederlerini ve mazlumluklarını gidermek Ömer gibi bir dağı dahi

40 İbnü'l-Cevzî, a.g.e. s. 295.

41 İbn Abdülhakem, a.g.e. s. 169.